

Pukovnik u penziji
mr TODOR MIRKOVIĆ

Rakete srednjeg dometa na evropskom ratištu

Za evropsko ratište karakteristično je da je na njemu i sada, u mirnodopskom periodu, koncentrisana ogromna vojna sila. Tu je razmeštena glavnina snaga i sredstava NATO i Varšavskog ugovora, uključujući nuklearno oružje taktičke i operativno-strategijske namene. Te snage konstantno jačaju modernizacijom i uvođenjem novih sistema oružja, većih manevarskih sposobnosti i veće vatrene moći. Bitan elemenat jačanja blokovskih snaga, poslednjih nekoliko godina, predstavlja uvođenje u njihov sastav raketa srednjeg dometa¹: sovjetskih SS-20 (oznaka NATO) i američkih *Pershing 2* i krstarećih raketa.

Mada je o tim raketama u novije vreme dosta pisano i govoreno u sredstvima javnog informisanja (inostranim i našim), mislim da naša vojna publicistika nije posvetila odgovarajuću pažnju značaju njihovog postavljanja u Evropi i uticaju na vojno-politička kretanja i strategijske koncepcije i doktrine oružane borbe inostranih

¹ U vojnoj publicistici zapadnih zemalja, pre svega SAD i Velike Britanije, te rakete se uvrstavaju u „Nuklearne snage srednjeg dometa” (Intermediate Range Nuclear Forces — INF). Karakterišu se time što su manjeg dometa od interkontinentalnog i ne ubrajaju se u strategijske nuklearne snage, a izvan su taktičkih okvira i formacijskog sastava operativno-taktičkih jedinica (divizija — armija). Popularno se nazivaju i EVRORAKETE, ali načelno samo one koje na evropsko ratište postavljaju SAD. „Evrorakete su one koje... mogu da se upotrebljavaju na daljinama 1.500 do 5.000 km. Prema oznakama u NATO, označavaju se raketama srednjeg dometa” („Defense Nationale”, avgust—septembar 1983).

armija, uključujući i uticaj njihovog prisustva u Evropi na bezbednost SFRJ. Upravo ta pitanja predstavljaju okosnicu sadržaja ovog rada. Pored toga, daje se kraći osvrt na hronologiju postavljanja raketa srednjeg dometa u Evropi i osnovne taktičko-tehničke karakteristike tih raketa.

Hronologija postavljanja raketa srednjeg dometa u Evropi

Prve rakete srednjeg dometa, postavljene na evropskom tlu sredinom pedesetih godina, bile su američke balističke rakete *Jupiter* (u Italiji i Turskoj) i *Thor* (u Velikoj Britaniji) i tzv. krilate rakete *Matador* i *Matador-Mace* u SR Nemačkoj. SSSR je krajem pedesetih godina u svom evropskom delu postavio balističke rakete *SS-4*, a početkom šezdesetih godina i rakete *SS-5* (oznake NATO).

U toku raspleta kubanske krize 1962. godine, rakete *Jupiter* i *Thor* povučene su iz Evrope, a kasnije i rakete *Matador* i *Matador-Mace* kao zastarele. Odsustvo raketa *Jupiter* i *Thor* sa evropskog ratišta nadomešteno je baziranjem podmornica na nuklearni pogon sa balističkim raketama *Polaris*, odnosno *Poseidon* u istočnom i severnom Atlantiku i u Sredozemnom moru, a krilatih raketa *Matador* i *Matador-Mace* novim tipovima aviona nosača nuklearnog oružja. Sovjetske rakete *SS-4* i *SS-5* ostale su na položajima, uprkos tome što su zastarele, i od 1977. godine zamenjuju se raketama *SS-20*.

Na osnovu odluke, donete na zasedanju Saveta NATO, decembra 1979. godine, od kraja 1983. godine na teritorijama nekih evropskih zemalja, članica NATO, postavljaju se američke balističke rakete *Pershing 2* i tzv. *krstareće rakete*. Odlukom NATO predviđeno je da se izvrši sledeći razmeštaj tih raketa:

- na teritoriji SR Nemačke 108 balističkih raketa *Pershing 2* i 96 *krstarećih raketa*;
- na teritoriji Velike Britanije 160 *krstarećih raketa*;
- na teritoriji Italije 112 *krstarećih raketa*;
- na teritoriji Belgije i Holandije po 48 *krstarećih raketa*.

Prema tome, u Evropi treba da budu postavljena ukupno 572 američka raketna sistema: 108 *Pershing 2* i 464 *krstareće rakete*. Te rakete postavljace se postupno do kraja 1988. godine.

Krajem 1985. godine Sovjetski Savez je u svom evropskom delu imao 243 rakete SS-20 i oko 230 raketa SS-4.²

Sjedinjene Američke Države su do kraja 1985. godine dopremile u Evropu 128 *krstarećih raketa*, a u SR Nemačkoj su postavile svih 108 raketa *Pershing 2*. Rakete *Pershing 2* postavljene su na četiri poligona: Švabiš Gmund, Nekarsulm, Nojlm i Hajlbron, a od 128 krstarećih raketa 64 je dopremljeno u Veliku Britaniju (u američku vazduhoplovnu bazu Grinham Komon), 48 u Italiju (u bazu Komizo na o. Sicilija) i 16 u Belgiju (u bazu Floren). Holandija je dugo vremena odbijala da prihvati postavljanje američkih krstarećih raketa na svojoj teritoriji, ali su novembra 1985. godine predstavnici vlada SAD i Holandije potpisali nacrt sporazuma kojim se predviđa postavljanje 48 tih raketa na njenoj teritoriji.

² Novembra 1983, tadašnji načelnik GŠ sovjetske armije, maršal Ogarkov izneo je za javnost (u intervjuu za TV mrežu) da SSSR u svom evropskom delu ima 473 rakete srednjeg dometa, od kojih je otprilike jedna polovina zastarelih. Prema sovjetskim izvorima to stanje je ostalo nepromenjeno. Međutim, na ministarskom zasjedanju Saveta NATO u Briselu, septembra 1985, izneto je da SSSR ima ukupno 441 raketu SS-20, od kojih 280 u evropskom delu SSSR-a i da nastavlja raspoređivanje novih. Sovjetska agencija TASS je pokušala da 1. 11. 1985. godine opovrgne tu tvrdnju, s napomenom da u „evropskom delu SSSR-a postoje 243 rakete SS-20, a na celoj sovjetskoj teritoriji znatno ih je manje od 411...“ Međutim, prvi sekretar CK sovjetske KP, M. Gorbačov rekao je predsedniku francuskog Parlamenta prilikom njegove posete Moskvi, decembra 1985, da je SSSR demontirao dopunsku količinu raketa SS-20 i da u svom evropskom delu nema više od 243 te rakete. Viktor P. Karpov, šef sovjetske delegacije na sovjetsko-američkim pregovorima o nuklearnom i kosmičkom naoružanju, u svom prilogu *Sovjetski program nuklearnog razoružanja* u časopisu „Međunarodna politika“, pored ostalog, piše: „Broj sovjetskih raketa SS-20 koje se nalaze na borbenom dežurstvu u evropskoj zoni smanjen je na 243 jedinice. Demontirani su stacionarni objekti za borbene rakete koje su povučene s borbenog dežurstva. Nastavlja se smanjenje broja sovjetskih raketa SS-4 u evropskoj zoni.“ („Međunarodna politika“ br. 863/86, str. 7—9).

Stanje raketa srednjeg dometa u Evropi*
(Sumarni pregled)

Red. broj	Poreklo	Vrsta i ozna-ka rakete	Lokacija	Stanje		Primedba
				postav- ljeno	plani- rano	
1.	Sovjet- ske	SS-4	zapadni deo SSSR-a	230	—	zamenjuje se sa SS-20
2.		SS-20	„	243	500	zamenjuje SS-4
3.	Ameri- čke	Pershing 2	SR Nemačka	108	108	završeno postavljanje
4.		Krstareće rakete BGM-109G	Velika Britanija	64	160	postavljanje u toku
			Italija	48	112	„
			Belgija	16	48	„
			SR Nemačka	—	96	
			Holandija	—	48	

* Nisu obuhvaćene balističke rakete Francuske i Velike Britanije, kojih ima:

— francuskih — 18 raketa zemlja-zemlja tipa S-2 i 80 raketa na podmornicama na nuklearni pogon tipa S-3, i

— britanskih — 64 balističke rakete tipa *Polaris* na podmornicama na nuklearni pogon.

U Sredozemnom moru, sem toga, redovno bazira 4—5 američkih podmornica na nuklearni pogon, svaka sa po 16 balističkih raketa tipa *Poseidon*.

Karakteristike i mogućnosti raketa srednjeg dometa

1. Sovjetske rakete

Balistička raketa SS-4 iz prve je generacije sovjetskih raketa operativno-strategijske namene. Koristi tečno gorivo, koje je osetljivo i zahteva dosta prostora i instalacija kako za stokiranje tako i za punjenje rakete. Na složenost sistema ukazuje i to što uz lanser ide 12 guseničnih vozila sa specijalnim prikolicama. Raketa nosi nuklearnu bojnu glavu jačine do jedne megatone (MT), a može da ima bojnu glavu i sa klasičnim eksplozivom. Zavisno od vrste i težine bojne glave, domet rakete je od 1.500 do 2.000 km.

Sličnih karakteristika, ali znatno većeg dometa (do 4.100 km) bila je i *balistička raketa SS-5*. SSSR je postavio samo oko 25 tih raketa u svom evropskom delu, koje su tokom postavljanja raketa SS-20 u celini povučene i demontirane.

Balistička raketa SS-20, prema tehničkim karakteristikama i borbenim mogućnostima, znatno je snažnija od prethodnih raketa SS-4 i SS-5. Ona je mobilni sistem, jer se prevozi na vozilu (točkašu) sa kojeg se i lansira. Čuva se u skloništima, a za izlazak na položaj potrebno je oko 15 minuta. Sa jednog lansera može da se ispali više raketa (sistem sa mogućnostima „ponovnog punjenja”), ali za pripremu lansiranja nove rakete potrebno je nekoliko časova.

Raketa SS-20 je dvostepena, sa sistemom MIRV³ koji nosi tri nezavisno vođene bojne glave, svaka jačine 150 KT. Zapadni vojni analitičari cene da je raketa SS-20 sa svojim inercijalnim sistemom vođenja i terminalnim samonavođenjem veoma precizna. Verovatno odstupanje od centra cilja nije veće od 400 m. Domet rakete se procenjuje na 4.500—5.000 km.

Osnovnu taktičku jedinicu SS-20, prema britanskoj publikaciji „Sistemi oružja 1983—1984.”, čini devet lansera. U njen sastav, sem lansirnih uređaja, ulaze takođe vozila sa uređajima za komandovanje i upravljanje, sa pomoćnom opremom i rezervnim (dopunskim) raketama.

2. Američke rakete

Balistička raketa Pershing 2 predstavlja modifikovanu i usavršenu raketu *Pershing 1A* koja se nalazi duže vreme u naoružanju jedinica KoV SAD u Evropi (SR Nemačka) i u jedinicama RV SR Nemačke.

Međutim između raketa *Pershing 1A* i *Pershing 2* razlike su velike. Domet rakete *Pershing 2* je do 1.800 km (prema 760 km rakete *Pershing 1A*); kod rakete *Pershing 2* bitno je poboljšan sistem vođenja, a izmenjena je i konstrukcija i jačina bojne glave.

Raketa *Pershing 2* se prevozi na guseničnom vozilu, sa kojeg se i lansira. Sa istog lansera može da se ispali veći broj raketa (radi se o sistemu sa mogućnostima „ponovnog punjenja”). Veličina borbenog kompleta, međutim, drži se u tajnosti. *Pershing 2* koristi inercijalni sistem vođenja, firme Singer-Herafott, i terminalni sistem samonavođenja na cilj, firme Goodyear Aerospace. Ti sistemi obezbeđuju veliku preciznost pogađanja rakete.

³ MIRV = Multiple, Independently Targetable Re-entry Vehicle (Nosao većeg broja na cilj nezavisno vođenih bojnih glava).

Raketa *Pershing 2* koristi bojnu glavu W-85 jačine 160 KT, a *Pershing 1A* bojnu glavu W-50 od 500 KT.

Razvoj rakete *Pershing 2* trajao je oko 10 godina. Započet je 1973, a tek 1979. godine otpočele su probe sistema kao celine. Serijska proizvodnja i isporuka rakete otpočeta je u fiskalnoj 1983. godini. Prve proizvedene i isporučene rakete dopremljene su u Evropu — u SR Nemačku.

Rakete *Pershing 2* u SR Nemačkoj su u sastavu 56. brigade poljske artiljerije KoV SAD. Organizovane su u artiljerijsku raketnu grupu sa tri raketna diviziona (Rd) od po 36 lansera. Svaki raketni divizion ima tri baterije, a svaka baterija tri raketna voda sa po tri vatrene jedinice (lansera). Artiljerijsko-raketna grupa ima oko 3.600 ljudi.

Krstareća raketa *BGM-109 Tomahawk* predstavlja kopnenu verziju brodske rakete.

U SAD je još na početku sedamdesetih godina počeo razvoj krstareće rakete u tri verzije: za lansiranje sa brodova (i podmornica), iz aviona i sa kopna. Dugo vremena prioritet je davan mornaričkoj verziji rakete, kojoj je dato ime *Tomahawk* i koja je razvijena u tri verzije: (1) *BGM-109A*, za dejstvo po ciljevima na kopnu, opremljena nuklearnom bojnom glavom; (2) *BGM-109B*, protivbrodska raketa sa klasičnom bojnom glavom; i (3) *BGM-109C*, za dejstvo po ciljevima na kopnu sa klasičnom bojnom glavom.

Razvijena je i proizvodi se verzija krstareće rakete za lansiranje sa aviona — strategijskog bombardera B-52G (nosi 12 raketa), označena kao *AGM-86B*.

Na osnovu rezultata rada na razvoju mornaričke verzije krstareće rakete, razvijena je i verzija za lansiranje sa kopna, poznata pod skraćenicom *GLCM* (Ground Launched Cruise Missile — krstareća raketa koja se lansira sa kopna) i označena kao *BGM-109G*.

Krstareća raketa *BGM-109G* namenjena je za dejstvo po važnim komunikacijskim čvorovima, komandnim mestima, oklopno-mehanizovanim jedinicama (u rejonima prikupljanja i očekivanja) i drugim sličnim ciljevima. U uslovima nuklearnog rata njeni primarni ciljevi su položaji za lansiranje raketa protivničke strane. Raketa *BGM-109G* lansira se pomoćnim motorom, koji raketi daje startnu brzinu, a zatim se odbacuje i raketu dalje pogoni mlazni motor tipa *Willson F-107 WR-400*. U završnoj fazi približavanja cilju, armira se (otkačuje) bojna glava i samonavodi na cilj.

Bitne karakteristike *krstareće rakete BGM-109G* su: leti na malim visinama (30—100 m), čime se otežava njeno otkrivanje i uniš-

tenje i ima veliku preciznost dejstva, inercijalno vođenje i tzv. sistem TERCOM (Terrain Counter Matching), koji joj omogućava prilagođavanje reljefu zemljišta, što znači da može imati izlomljenu i povijenu putanju leta.

Sistem TERCOM čini jedan radar za osmatranje (praćenje) terena, koji neprekidno upoređuje određene ambijentne karakteristike prostora dimenzija 8 km², kao što su planinski vrhovi, jezera, klisure i sl. Podaci o zemljištu, dobijeni satelitskim snimanjem, kojima se unapred određuje putanja rakete, ubačeni su u njen „elektronski mozak” i oni se upoređuju sa „radarskom slikom” terena iznad kojeg raketa leti. Ako postoji podudarnost podataka iz „elektronskog mozga” i „radarske slike”, raketa nastavlja let po predviđenoj putanji, a u protivnom računar vrši korekciju putanje leta. Posle prelata nekoliko prostora, na kojima se poredi „slika” zemljišta i podataka iz „elektronskog mozga”, računar izračunava srednju vrednost greške putanje rakete u odnosu na predviđenu putanju, ubacuje je, kao korekciju, u sistem upravljanja letom i na taj način obebeđuje sve tačniju putanju leta rakete što se ona više približava cilju.⁴

Raketa BGM-109G nosi nuklearnu bojnu glavu jačine 200 KT. Njen domet je do 2.600 km, a brzina leta podzvučna (885 km/h). Dugačka je 6,4 m, ima prečnik 53 cm i raspon krila 2,54 m. Masa rakete sa startnim motorom je 1.750 kg. Raketa se prevozi i lansira sa vozila tipa TEL (Transporter, Erector, Launcher — transporter-upravljlač-lanser). Svako takvo vozilo prevozi i lansira četiri rakete u parovima smeštenim u aluminijumske kontejnere. Vozilo TEL može se, navodno, kretati i van puteva, a za postavljanje sistema u položaj za lansiranje nije potrebno prethodno fortifikacijsko upoređenje terena. Dugačko je 16,5 m i ima masu 33,04 t.

Osnovnu jedinicu krstareće rakete BGM-109G čini „krilo” sa četiri vozila TEL (16 raketa na lanserima) i dva specijalna vozila LCC (Launch Control Center — kontrolni centar za lansiranje). Sem tih, „krilu” pripada još 16 drugih vozila. Predviđeno je da se u evropskim zemljama NATO postavi ukupno 116 lansera sa 464 rakete, organizovanih u 29 „krila”.

Redovno, rakete se drže u utvrđenim (betonskim) skloništima po pravilu po dva vozila TEL u jednoj „ćeliji” skloništa. U slučaju potrebe, rakete se na lanserima izvode na „satelitske položaje, koji mogu biti nekoliko desetina, pa i stotinu kilometara udaljeni od centra matične baze.

⁴ Vidi članak: *To su krstareće rakete* (Questi i missili da crociera), italijanski časopis „Interarma”, jun, 1983, str. 416—421.

KARAKTERISTIKE RAKETA SREDNJEG DOMETA (SUMARNI PREGLED)

Naziv rakete	Početak uvođenja u naoružanje	Dužina (u m)	Masa u t	Gorivo		Jačina bojne glave (KT)	Domet (u km)	Mogućno kružno odstupa- nje (m)	Primedba
				Stepena rakete					
SS-20	1976.	16	38	čvrsto 2 stepena		3×150	500—5.000	400	
PERSHING-2	1983.	10	7,2	— „ —		1×60—400	200—1.800	100	
KRSTAREĆA RAKETA BGM-109G	1983.	6	1,3	tečno kerozin		1×200	30—2.600	200	

Izvor: „Defense Nationale”, avgust-septembar 1983. godine.

Implikacije postavljanja raketa srednjeg dometa u Evropi

Postavljanje novih tipova i dodatnih količina raketa srednjeg dometa u Evropi ima veliki uticaj na vojno-političku i strategijsku situaciju, mada i jedna i druga strana nastoje da svoje odluke i mere objasne na svoj specifičan način.

Postavljanje balističkih raketa SS-20, SSSR obrazlaže sa dva osnovna razloga:

1. potrebom da se izvrši zadržavanje te, kao i svake druge kategorije oružja, uz napomenu da se time ništa suštinski ne menja, jer je postavljanje svake nove rampe popraćeno povlačenjem jedne stare sa raketama SS-4 i SS-5, pa se na taj način samo održava *status quo ante* (prvobitno stanje); i

2. potrebom ponovnog uspostavljanja ravnoteže i u toj kategoriji vojne moći, jer je ona bila pomerena u korist SAD i NATO dovodenjem u Evropu novih aviona nosača nuklearnih oružja i jačanjem nuklearnih komponenti Francuske i Velike Britanije.

Vojni planeri i analitičari SAD i NATO, međutim, procenjuju da uvođenje raketa SS-20 unosi bitne izmene u odnose snaga na evropskom ratištu, dovodeći do poremećaja ravnoteže u korist SSSR-a, jer je svaka raketa SS-20 opremljena sa tri nezavisno vođene bojne glave, čime se povećava mogućnost SSSR-a da sa istim brojem lansirera (raketa) dejstvuje na tri puta veći broj ciljeva. Od oko 500 nuklearnih bojnih glava na raketama SS-4 i SS-5 u evropskom delu SSSR-a, pre 1977. godine, taj broj je povećan na blizu 1.000, a ako bi se postavilo svih 500 predviđenih raketa SS-20, broj nezavisno vođenih nuklearnih bojnih glava narastao bi na 1.500.

U SAD i NATO posebno se ističe povećan domet raketa SS-20 u odnosu na rakete SS-4 i SS-5. Sa položaja zapadno od Urala, raketa SS-20 može da dejstvuje na ciljeve na celoj dubini evropskog dela NATO i delovima severne Afrike i Bliskog istoka, dok rakete SS-4 dosežu samo neke delove teritorija evropskih zemalja članica NATO. Raketni sistem SS-20 znatno je elastičniji, žilaviji i otporniji od sistema SS-4. S obzirom na njegov relativno visok stepen pokretljivosti, teže ga je otkriti i uništiti.

Iz iznetog proizlaze i glavni „razlozi” kojima su se SAD i NATO rukovodili prilikom donošenja odluke o postavljanju balističkih raketa *Pershing 2* i *krstarećih raketa* u Evropi.

U obrazlaganju svoje odluke, vojno rukovodstvo SAD i NATO ističe da se raketama *Pershing 2* zamenjuje prethodna generacija

istih raketa (*Pershing 1A*) i to broj za broj. Umesto 108 raketa *Pershing 1A*, u SR Nemačkoj biće postavljeno 108 raketa *Pershing 2*. Radi se, takođe, o održavanju prethodnog stanja kako u broju lansera tako i u broju nuklearnih bojnih glava.

Odluka o postavljanju *krstarećih raketa* objašnjava se kako neophodnošću da se parira Sovjetskom Savezu u postavljanju raketa *SS-20*, tako i nastojanjem da se nadoknadi smanjenje nuklearnog arsenala na evropskom ratištu, do kojeg je došlo nakon donošenja odluka u 1979. i 1983. godini o povlačenju ukupno 2.400 zastarelih nuklearnih oružja iz Evrope.

Međutim, Sovjetski Savez tvrdi da se postavljanjem raketa *Pershing 2* i *krstarećih raketa* na evropskom ratištu bitno povećavaju vojne mogućnosti NATO.⁵ Pre dovođenja sadašnje generacije raketa srednjeg dometa na evropsko ratište, NATO je za izvođenje nuklearnih udara po ciljevima u dubini teritorije zemalja članica Varšavskog ugovora raspolagao, uglavnom, lovačko-bombarderskom avijacijom, koju je mnogo lakše pratiti i presretati nego raketne sisteme. Sada za tu svrhu raspolaze balističkim raketama *Pershing 2* i *krstarećim raketama*, koje (naročito druge) omogućavaju dejstvo po ciljevima na mnogo većoj dubini teritorije zemalja članica Varšavskog ugovora, uključujući deo sovjetske teritorije, do linije Odesa — Moskva — poluostrvo Kola. Rakete *Pershing 2* lansiraju se tako reći iz pokreta i za 6—8 minuta stižu do cilja, pa ih je veoma teško otkriti i uništiti. *Krstareće rakete* se takođe odlikuju mogućnostima izbegavanja otkrivanja, identifikacije i presretanja. Vojna rukovodstva SSSR-a i Varšavskog ugovora ističu da su mogućnosti NATO u savlađivanju protivvazdušne (protivraketne) odbrane sada mnogo veće nego što su bile pre postavljanja raketa srednjeg dometa.

Brojni su argumenti i protivargumenti vojnih supersila i blokova za uvođenje raketa srednjeg dometa u sastav njihovih oružanih snaga u Evropi, ali je činjenica da postavljanje tog oružja značajno utiče na odnose između vojnih supersila i blokova i s tim u vezi na dalje ubrzanje trke u naoružavanju i nagomilavanje sredstava ratne tehnike na evropskom ratištu, na ratne doktrine vojnih supersila i blokova i na položaj i bezbednost ostalih, vanblokovskih zemalja Evrope.

Odluka o postavljanju američkih raketa srednjeg dometa u Evropi, s obzirom na cilj i način sprovođenja, u SAD i NATO naz-

⁵ U sovjetskoj vojnoj (i vojno-političkoj) terminologiji američke balističke rakete *Pershing 2* i *krstareće rakete BGM-109G* tretiraju se kao „rakete prvog udara”. (Vidi prilog V. Karpova u časopisu „Međunarodna politika” br. 863/86)

vana je dvokolosečnom: jednim „kolosekom” da se ide na postavljanje raketa i pariranje SSSR-u u njegovom razmeštaju raketa SS-20, a drugim — da se pregovorima koji bi se vodili sa pozicija sile i odloncem na nju,⁶ traže načini za eliminisanje te vrste oružja sa evropskog ratišta.⁷ Na prvom „koloseku” promet je u punom zamahu, ali na drugom je došlo do potpunog zakočenja. SSSR je na odluku NATO i otpočinjanje njenog realizovanja reagovao napuštanjem pregovora u Ženevi o ograničavanju strategijskog nuklearnog naoružanja. Tek je početkom 1985. godine, kontaktima na visokom i najvišem nivou između vojnih supersila, započet ozbiljan dijalog o obuzdavanju trke u naoružavanju, uključujući pitanje raketa srednjeg dometa. U međuvremenu, trka u naoružavanju između vojnih supersila i blokova na evropskom tlu se nastavlja, a nastavlja se i nagomilavanje sredstava ratne tehnike na evropskom ratištu. Ukoliko obe strane svoje namere o postavljanju raketa srednjeg dometa sprovedu do kraja, onda će krajem 1988. godine u Evropi biti 1.646 nuklearnih bojnih glava više (na strani VU 1.000 nuklearnih bojnih glava, a na strani NATO 464 rakete i isto toliko nuklearnih bojnih glava), nego što bi bilo bez raketa srednjeg dometa nove generacije.

Uvođenje raketa srednjeg dometa u operativnu upotrebu oružanih snaga supersila i blokova izazvalo je potrebu iznalaženja (razvoja) i proizvodnje novih sistema PVO i PRO, novih sistema operativno-strategijskog izviđanja, elektronskog ometanja i protivometanja i sl.

Uporedo sa jačanjem nuklearne komponente na evropskom ratištu, vojni planeri SAD i NATO ističu svoju nameru (i težnju) da u eventualnom sukobu nuklearni prag podignu na što višu stepenicu. O tome general Rogers, pored ostalog, kaže: „Ne postoji nekonzistentnost između modernizacije snaga srednjeg dometa i povišenja nuklearnog praga — obe mere su važne za ostvarivanje pouzdanog deterenta”.⁸ Prema gledištima generala Rogersa, međutim, nuklearni prag se može podići samo ako se bitno ojačaju konvencionalne snage NATO, na čemu Komanda NATO posebno insistira. U skladu s tim, u NATO je usvojen program razvoja i uvođenja 30 novih siste-

⁶ Vidi general B. Rogers, *Veća elastičnost za NATO-ov elastičan odgovor*, „Strategic Review”, br. 2/83.

⁷ Nakon obustavljanja dijaloga na visokom nivou, SSSR je zaustavio postavljanje raketa SS-20 u svom evropskom delu, a postoje izvesne indikacije da su i SAD usporile dopremanje *krstarećih raketa* u Evropu, što može da bude i rezultat postignute saglasnosti između Regana i Gorbačova u Ženevi o „mogućnosti postizanja privremenog sporazuma o raketama srednjeg dometa”.

⁸ General Bernard Rogers, *Greater Flexibility for NATO's Flexible Response* (Veća elastičnost za NATO-ov elastičan odgovor), „Strategic Review”, Spring 1983.

ma oružja, koji zahteva korišćenje najsavremenijih tehnoloških dostignuća uz angažovanje značajnih materijalnih i finansijskih sredstava.

U okviru celokupnih napora donaoružavanja je i ubrzano uvođenje raketa operativno-taktičke namene tipa SS-21, SS-22 i SS-23 u operativnu upotrebu jedinica Sovjetske armije, koje lociraju na teritorijama nekih zemalja članica Varšavskog ugovora, kao i za proružanje nekih jedinica oružanih snaga ostalih zemalja članica Varšavskog ugovora.⁹ Tako se krug širi, a nagomilavanje naoružanja na evropskom ratištu se povećava. Uporedo s tim povećava se i opasnost od izbijanja oružanog sukoba sa posledicama koje se ne mogu sagledati.

Rakete srednjeg dometa postale su značajan činilac u rukama komandanata komandi koalicioni snaga jedne i druge strane.

Balističke rakete srednjeg dometa (SS-20 i *Pershing 2*), s obzirom na svoje karakteristike i mogućnosti, omogućavaju nanošenje jednovremenog udara (u roku od 6 do 15 minuta) po najvažnijim ciljevima protivničke strane na celoj dubini rasporeda njegovih snaga u okviru evropskog ratišta. Isto se može reći i za *krstareće rakete*, s tim što je vreme, potrebno za nanošenje udara, znatno duže (od lansiranja do stizanja na cilj u njenom krajnjem dometu potrebno je blizu tri sata), što je izuzetno važno za protivničku stranu pri donošenju odluka i preduzimanju protivmera.

Kao izrazito sredstvo prvog nuklearnog udara, rakete srednjeg dometa su pretnja od iznenadnog munjevitog napada i uništenja većine vitalnih vojnih ciljeva protivnika na čitavom evropskom prostoru, ali ne i na celoj teritoriji koju „pokrivaju” NATO i VU, jer bi pri tome Severna Amerika i veći deo SSSR-a bili pošteđeni.

Postavljanje raketa srednjeg dometa u Evropi nosi u sebi opasnost od oživljavanja koncepcije o mogućnosti vođenja ograničenog nuklearnog rata samo na jednom kontinentu ili regionu, bez istovremene upotrebe strategijskih, interkontinentalnih nuklearnih snaga supersila.

U strategijskim razmišljanjima supersila, pre svega SAD, u stvari, uvek je bila prisutna misao da se budući rat, ukoliko ne bi mogao biti izbegnut, vodi na teritorijama drugih zemalja, a da se vlastite teritorije i vlastiti narodi, po principu „jednake sigurnosti”, po-

⁹ Prema britanskoj publikaciji „Military Balance”, 1985—1986, (Odnos vojnih snaga 1985—1986), rakete SS-21 (domet do 120 km) zamenjuju rakete *Frog-7* (oznaka NATO za rakete dometa od 60 do 70 km), a rakete SS-23 (domet 300—600 km) zamenjuju raketu *Scud* dometa do 150 km. Raketa SS-22, dometa do 900 km, namenjena je da zameni raketu SS-12 istog dometa.

štete razaranja i uništenja. Gerhard Wettig, pozivajući se na H. Kissingera, navodi da su početkom sedamdesetih godina, u vreme uspona politike detanta, vođeni razgovori između SAD i SSSR-a o zaključivanju tajnog sporazuma o tome da se u slučaju sukoba između Istoka i Zapada u Evropi, upotreba nuklearnog oružja ograniči na teritorije njihovih saveznika.¹⁰ Postojanje raketa srednjeg dometa na evropskom tlu, uz prisustvo više od 10.000 nuklearnih oružja taktičke namene, teoriju o mogućem vođenju „ograničenog“ nuklearnog rata još više potvrđuje.

Ukoliko bi došlo do oružanog sukoba između snaga NATO i VU uz upotrebu nuklearnog oružja na evropskom ratištu, a to znači i raketa srednjeg dometa, onda bi stradanjima bile izložene uglavnom evropske zemlje. O toj činjenici uvek razmišljaju ne samo vojni planeri i donosioci političkih odluka, nego i građani uopšte, koji su digli snažan glas protesta protiv postavljanja „evroraketa“. Protesti i drugi oblici ispoljavanja nezadovoljstva (i straha) zbog prisustva raketa srednjeg dometa u Velikoj Britaniji, SR Nemačkoj, Italiji i Belgiji toliko su snažni da u nekim slučajevima ugrožavaju i samu bezbednost raketa. Zbog toga NATO preduzima posebne mere za zaštitu raketa i njihovo obezbeđenje u bazama i izvan njih (onda kada su rakete u pokretu), radi čega organizuje i specijalne jedinice.

Postavljanje raketa *Pershing 2* i *krstarećih raketa* u Evropi. Sovjetski Savez je popratio upozorenjima kao što je ono izneto u centralnom vojnom listu „Krasnaja zvezda“ od 14. avgusta 1984. gde se, pored ostalog, kaže: „Pretvaranje zapadne Evrope u poligon američkog nuklearnog oružja ne jača, već slabi, podriva bezbednost evropskih zemalja NATO, posebno onih koje su prihvatile rizik raspoređivanja raketa srednjeg dometa na svojoj teritoriji.“ Tu se, očito, misli da se te zemlje u većoj meri izlažu opasnostima zbog toga što će položaji tih raketa biti glavni ciljevi dejstava nuklearnog oružja suprotne strane, uz pretpostavku (i realnu opasnost) da se neposredni i naknadni efekti tih dejstava ne bi ispoljavali samo u odnosu na ciljeve protiv kojih su usmerena već mnogo šire. Sličnim opasnostima izlažu se i rejoni u kojima su razmešteni ili se razmeštaju rakete *SS-20*, jer su one glavni potencijalni ciljevi odgovarajućih sredstava oružanih snaga NATO.

¹⁰ Vidi: Gerhard Wettig, *The Garthoff-Pipes Debate on Soviet Strategic Doctrine — A European Perspective*, „Strategic Review“, Spring 1983.

Rakete srednjeg dometa i položaj SFRJ

Evropsko ratište predstavlja jednu geostrategijsku i geopolitičku celinu. U eventualnom ratu, koji bi se vodio između supersila i blokova, verovatno je da bi sve evropske zemlje bile zahvaćene tim sukobom, posebno one koje se nalaze na osetljivim regionima i na važnim strategijskim pravcima. U skladu s tim, postavljanje raketa srednjeg dometa na evropskom ratištu ispoljava određen uticaj na sve zemlje, na njihovu odbranu i izgradnju oružanih snaga, pa i na Jugoslaviju.

Rakete srednjeg dometa postavljaju se i na teritorijama zemalja koje se graniče sa SFRJ. Za sada samo na teritoriji Italije, a u narednom periodu one mogu biti raspoređene i na teritorijama drugih zemalja iz okvira južноеvropskog vojišta. To što one, navodno, nisu uperene protiv ciljeva na teritoriji SFRJ ne znači da Jugoslavija može da bude potpuno spokojna i bezbedna.

Potencijalno, dva su vida mogućeg ugrožavanja bezbednosti i integriteta Jugoslavije dejstvima raketa srednjeg dometa: (1) slučajno i (2) planski.

1. Dejstva krstarećih raketa sa položaja na o. Sicilija na ciljeve na teritoriji bilo koje zemlje Varšavskog ugovora, pa i zapadnog dela SSSR-a, bila bi usmerena pretežno preko Jugoslavije. Isto tako, dejstva raketa SS-20 (ili drugih iz arsenala VU), koje bi bile lansirane na ciljeve na teritoriji Italije, mogla bi takođe biti usmerena preko SFRJ.

Izvesno je da rakete srednjeg dometa nisu apsolutno usavršena sredstva. Niko ne može da garantuje da će jedna raketa lansirana sa svog položaja sigurno dostići cilj. Njena putanja može da bude skraćena usled greške u sistemu ili pod uticajem dejstva protivničke strane. Teritorija SFRJ, prema tome, mogla bi biti ugrožena zbog greške u sistemu, zbog ometanja (elektronskog i drugog) i zbog prestrtanja i uništenja.

U britanskom časopisu „JANE's Defense Weekly”, od 14. januara 1984, o krstarećim raketama u Velikoj Britaniji, pored ostalog, piše da je njihov inercijalno-navigacijski sistem prilično usavršen, ali „ako se jedan markantan položaj na karti izgubi, bilo zbog greške u vođenju ili izmenom u prirodi, ili usled greške čoveka i nesavršenosti tehnike, onda će biti veoma teško da se raketa vrati u kurs i dovede na cilj”. Tako nesavršena raketa ili nesavršenost (ili nesavesnost) čoveka u njenom vođenju, na putu prema ci-

lju može da završi svoj let na nekom delu jugoslovenske teritorije sa tragičnim posledicama.

Značajnu komponentu raketa srednjeg dometa (krstarećih i balističkih) čini elektronika, koja je osetljiva na mere elektronskog ometanja. Obe strane, NATO i VU, ulažu velike napore u iznalaženju metoda i sredstava za ometanje raketa srednjeg dometa na njihovoj putanji, s ciljem da se protivnikovoj raketi onemogući dostizanje do cilja putem uticanja na sistem vođenja ili samonavođenja. Time se raketi skraćuje put ili se ona usmerava manje kontrolisano (ili nekontrolisano) u drugom pravcu. Tako ometana raketa može takođe da završi svoj let na teritoriji Jugoslavije, bez obzira na to što je upućena na cilj u nekoj od susednih zemalja ili dalje.

Uporedo sa proizvodnjom i uvođenjem u operativnu upotrebu novih vrsta raketa i razvijanjem koncepcije za njihovu upotrebu, razmišlja se i o protivraketnoj odbrani. Izvesno je da će i jedna i druga strana nastojati da, sem elektronskim ometanjem, protivnikovu raketu na njenoj putanji presretne i uništi i dejstvom protivvazdušnih (protivraketnih) oružja, uključujući laserska i druga. Protivraketna borba mogla bi da se izvodi i iznad jugoslovenskog prostora sa teškim i nepredvidivim posledicama.

2. Na zapadnom sektoru južноеvropskog vojišta razmeštene su dve snažne grupacije snaga suprotstavljenih blokova: jedna u severoistočnoj Italiji, koju čini glavnina KoV Italije i Grupa za nuklearnu podršku KoV SAD, i druga u jugozapadnoj Mađarskoj, čiju glavninu predstavlja tzv. južna grupacija Sovjetske armije.

Budući da se navedene dve grupacije blokovskih snaga ne konfrontiraju neposredno, već preko jugoslovenske teritorije koja ih deli, to se može pretpostaviti da bi njihovo sukobljavanje u opštem sukobu na evropskom ratištu moglo da ugrozi bezbednost i integritet Jugoslavije. U supozicijama vežbi i manevara snaga NATO, koje se organizuju i izvode na tom sektoru južноеvropskog vojišta, protivnikove snage najčešće se „vode” panonsko-padskim pravcem kroz tzv. postojnska vrata, a o tome se govori i u stručnoj vojnoj štampi zapadnih zemalja. Načelnik štaba KoV Italije, general-potpukovnik Umberto Capuzzo, o tome pored ostalog piše: „Svaki napad na zapad od strane snaga VU verovatno bi obuhvatao koncentrisane napore da se ovlada severoistočnom Italijom, kako bi se otvorio pravac za jug”.¹¹

¹¹ Vidi: Lt. General Umberto Capuzzo, *Mountain Warfare on the North-East Frontier* (Dejstva u planini na severo-istočnom frontu), „NATO's Sixteen Nations”, No. 1/83.

Polazeći od te pretpostavke, nove koncepcije NATO o napadu na snage koje slede (Follow-on-Forces Attack — FOFA) i namene raketa srednjeg dometa, s jedne, te koncepcije „isturene odbrane”, s druge strane, ne može se isključiti mogućnost i planirane upotrebe raketa srednjeg dometa na ciljeve i na teritoriji Jugoslavije. To je razlog više da se Jugoslavija bori za svet bez blokovske podeljenosti, za svet bez oružja, naročito nuklearnog, i za rešavanje međunarodnih problema bez upotrebe sile.

*

Postavljanje raketa srednjeg dometa na evropskom ratištu deo je trke u naoružavanju koja se u čitavom posleratnom periodu vodi između supersila i blokova, a od sredine sedamdesetih godina i veoma ubrzava.

Razvoj i proizvodnja sovjetskih raketa SS-20 radi zamene zastarelih modela SS-4 i SS-5 planirani su još krajem šezdesetih godina, a njihovo postavljanje na položaje samo je realizacija tog plana. Slično je i sa raketama *Pershing 2*. Njihov razvoj započet je još 1973, a 1978. godine (godinu dana pre donošenja odluke NATO o postavljanju tih i *krstarećih raketa* u Evropi) KoV SAD je usvojila formaciju jednog raketnog puka sa tri raketna diviziona i 3.800 ljudi. Tekućim planovima razvoja i modernizacije oružanih snaga SAD predviđen je razvoj i proizvodnja 3.000 *krstarećih raketa* svih tipova, a evropski kontingent kopnene verzije (464 rakete) predstavlja svega 15 odsto tog broja. Situacija stvorena pojavom sovjetskih raketa SS-20 u evropskom delu SSSR-a samo je ubrzala razvoj verzije za lansiranje s kopna i njenog dopremanja u Evropu. Međutim, to što se prve rakete te vrste, kao i *Pershing 2* postavljaju baš u Evropi ne predstavlja nikakvu posebnost, jer snage SAD u Evropi redovno imaju prioritet u opremanju sredstvima savremene ratne tehnike.

Rakete srednjeg dometa, s obzirom na svoje karakteristike i mogućnosti, predstavljaju značajan element u celokupnoj jačini i strukturi snaga supersila i blokova na evropskom ratištu, delujući u smislu odmeravanja odnosa tih snaga na znatno većem nivou vojne moći. Ono što na globalnom strategijskom planu predstavljaju strategijske (interkontinentalne) nuklearne snage, to ubuduće mogu da predstavljaju „nuklearne snage srednjeg dometa” na kontinentalnom ili regionalnom planu. Teorija o „uzajamnom sigurnom uništenju” (Assured Mutual Destruction), naširoko razvijena na Zapadu tokom sedamdesetih godina i primenjivana u proračunima strategij-

skih nuklearnih snaga potrebnih da se obezbedi sigurno uništenje protivnika i nakon pretrpljenog prvog nuklearnog udara, postepeno se prenosi na kontinentalne ili regionalne domete. To podrazumeva dugotrajno nadmetanje supersila i blokova u razvoju i proizvodnji jedne nove kategorije vojne moći — nuklearno-raketnih sredstava srednjeg (ili kontinentalnog) dometa.

Postavljanje raketa srednjeg dometa u Evropi unosi novi elemenat u nesigurnost mirnog i bezbednog življenja naroda i država ne samo zemalja na čijim se teritorijama one nalaze, nego i drugih blokovskih država, pa i vanblokovskih zemalja. Razorni potencijal od oko 400 MT u 2.072 nuklearne bojne glave na 1.072 rakete srednjeg dometa više je nego dovoljan da evropski kontinent zbriše sa geografske karte.

Za sve narode i države „starog kontinenta” bilo bi veliko olakšanje ako bi se zaustavilo dalje postavljanje, i putem pregovaranja i sporazumevanja iznašlo rešenje za reduciranje ili potpuno uklanjanje već postavljenih raketa srednjeg dometa.

Literatura:

1. „Soviet Military Power” („Sovjetska vojna sila”), izdanje Ministarstva odbrane SAD, 1984.
2. „Military balance 1985 — 1986” („Odnos vojnih snaga 1985 — 1986”), London, 1985.
3. „JANE's Weapons Systems 1984 — 1985” („Sistemi oružja 1984 — 1985” izdavačke kuće JANE), London, 1984.
4. „JANE's Defense Weekly” (sedmični vojni časopis izdavačke kuće JANE), od 14. januara 1984.
5. General Bernard W. Rogers, *Greater Flexibility for NATO's Flexible Response* (Veća elastičnost za NATO-ov elastičan odgovor), „Strategic Review”, Spring 1983, str. 11 — 19.
6. *Missile Defense — Strategic and Tactical* (Raketna odbrana — Strategijska i taktička), „SURVIVAL”, May — June 1985.
7. Eugene Rostow, *Intermediate-Range Nuclear Forces Negotiations* (Pregovaranja o nuklearnim snagama srednjeg dometa), „NATO's Sixtieth Nations”, Decembar 1984 — January 1985, str. 22 — 24.
8. *To su krstareće rakete* (Questi i missili da crociera), „INTERARMA”, jun 1983, str. 416 — 421.
9. Viktor P. Karpov, *Sovjetski program nuklearnog razoružanja*, „Međunarodna politika” br. 863, od 16. marta 1986, str. 7 — 9.
10. Payen, Claude, *Evrerakete* (Les euromissiles), „Defence Nationale”, Avgust — Septembar, 1983, str. 11 — 24.
11. *Kriza evroraketa* (La crise des euromissile), „Defense Nationale”, Avgust — Septembar, 1983, str. 47 — 62.

SUMMARY

MEDIUM RANGE MISSILES IN THE EUROPEAN THEATRE OF WAR

Medium range missiles in Europe in 50-ies and later on: American ballistic missiles *Thor* and *Jupiter* and winged missiles *Matador* and *Matador Mace*; Soviet ballistic missiles *SS-4* and *SS-5*.

Deployment of new medium range missiles in the European theatre of war: the Soviet *SS-20* and the American *Pershing II* and cruise missile *BGM 109C Tomahawk*. Chronology of deployment of these missiles, current state and activities in the realization of adopted programmes.

Characteristics and abilities of medium range missiles: degree of mobility and invulnerability, range, power of nuclear warhead, etc.

Reasons and motivations of superpowers in their deployment of medium range missiles in Europe. Implications of the deployment of these missiles in Europe: acceleration of the arms race and a further stockpiling of nuclear and other weaponry in the European theatre of war; their impact to the war doctrines of superpowers and blocs.

Medium range missiles as a factor endangering the security of European countries, Yugoslavia included. In a wider conflict in Europa, wherein also nuclear weapons would be used, the sovereignty and territorial integrity of Yugoslavia might be imperilled by medium range missiles inadvertently (because of technical error, miscalculation or interference in guiding) or intentionally and by plan (strikes against planned targets — groupings of the adversary's forces that might enter the territory of Yugoslavia).

RESUME

DES MISSILES DE PORTEE MOYENNE SUR LE CHAMP DE BATAILLE EN EUROPE

Les missiles de portée moyenne en Europe au cours de années 50 et dans les années qui ont suivi: les missiles balistiques américains *Thor* et *Jupiter* et les missiles ailés *Matador* et *Matador Mace*, ainsi que missiles balistiques soviétiques *SS-4* et *SS-5*.

L'installation de nouveaux missiles de portée moyenne sur le champ de bataille en Europe: les missiles soviétiques *SS-20* et les missiles balistiques américains *Pershing 2*, ainsi que des missiles de croisière *BGM-109G Tomahawk*. La chronologie de l'installation de ces missiles, la situation actuelle et les activités visant la réalisation des programmes adoptés.

Les caractéristiques et les performances des missiles de portée moyenne: capacité de manoeuvre et le degré de résistance, leur portée, la puissance de leur charge nucléaire et autres.

Les raisons et les motifs des superpuissances militaires à installer en Europe des missiles de portée moyenne. Les conséquences dues à l'installation de ces missiles en Europe: escalade de la course aux armements et l'accumulation continue des armes nucléaires et autres sur le champ de guerre en Europe; leur impact sur la doctrine de guerre des superpuissances militaires et des blocs.

Les missiles de portée moyenne en tant qu'élément susceptible de menacer la sécurité des pays européens, y compris la Yougoslavie. La souveraineté et l'intégrité territoriale de la Yougoslavie dans un éventuel conflit de grande envergure en Europe, où l'arme nucléaire serait utilisée, pourraient être menacées par l'action des missiles de portée moyenne accidentellement (défaut technique, erreur ou brouillage au guidage), ou délibérément (actions contre les objectifs visés à l'avance — groupements de forces de l'ennemi qui, éventuellement, pourraient pénétrer dans le territoire de la RSFY).

РЕЗЮМЕ

РАКЕТЫ СРЕДНЕЙ ДАЛЬНОСТИ НА ЕВРОПЕЙСКОМ ТЕАТРЕ ВОЙНЫ

Ракеты средней дальности в Европе в течение пятидесятих годов и позднее: американские баллистические ракеты „Тор” и „Юпитер” и крылатые ракеты „Матадор” и „Матадор Меис” и советские баллистические ракеты СС-4 и СС-5.

Размещение новых ракет средней дальности на европейском театре войны: советских СС-20 и американских баллистических ракет „Першинг 2” и крылатых ракет БГМ-109Г „Томагавк”. Хронология размещения этих ракет, нынешнее состояние и деятельность по реализации принятых программ.

Характеристики и возможности ракет средней дальности: степень подвижности и надежности, полет, мощность ядерной взрывчатки и др.

Причины и мотивы размещения ракет средней дальности в Европе. Последствия размещения этих ракет в Европе: ускорение гонки вооружений и дальнейшее накопление ядерного и другого оружия на европейском театре: их влияние на военные доктрины великих держав и блоков.

Ракеты средней дальности как фактор угрозы безопасности европейских стран, включая и Югославию. В возможном столкновении более широких масштабов в Европе, использование ядерного оружия при помощи ракет средней дальности могло бы поставить под угрозу суверенитет и целостность Югославии либо случайно (техническая ошибка, ошибка или помехи при наведении), либо планомерно (действие по наперед предусмотренным целям — группировкам сил противника, прорвавшимся на территорию СФРЮ).